

# مبانی تحلیلی حمایت از زنان در مقابل خشونت در حقوق اسلامی با تکیه بر رویکرد شناسی مجازات‌ها

دکتر محمدامین کیخای فررانه

پژوهشگر و عضو هیأت علمی دانشگاه

احسان آهنگری

دانشجوی دکتری دانشگاه تهران

|                     |                                                                                                                                   |
|---------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| سرشناسه             | : کیخای فرزانه، محمدمبین، ۱۳۶۶ -                                                                                                  |
| عنوان و نام پدیدآور | : مبانی تحلیلی حمایت از زنان در مقابل خشونت در حقوق اسلامی با تکیه بر رویکردشناسی مجازات‌ها/ محمدمبین کیخای فرزانه، احسان آهنگری. |
| مشخصات نشر          | : تهران: خرسندی، ۱۳۹۷.                                                                                                            |
| مشخصات ظاهری        | : ۲۰۷ ص                                                                                                                           |
| شابک                | : 978-622-224-032-5                                                                                                               |
| وضعیت فهرست‌نویسی   | : فیبا                                                                                                                            |
| موضوع               | : حقوق زن -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام Women's rights -- Religious aspects-- Islam                                                  |
| موضوع               | : حقوق زن -- تاریخ Women's rights -- History                                                                                      |
| موضوع               | : زنان -- خشونت علیه -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام                                                                                   |
| موضوع               | : Women -- Violence against -- Religious aspects -- Islam                                                                         |
| موضوع               | : زنان -- خشونت علیه -- قوانین و مقررات                                                                                           |
| موضوع               | : Women -- Violence against -- Law and legislation                                                                                |
| موضوع               | : زنان -- وضع حقوقی و قوانین Women -- Legal status, laws, etc.                                                                    |
| شناسه افزوده        | : آه‌ری، احسان، ۱۳۶۷ -                                                                                                            |
| رده‌بندی کنگره      | : ۱۳۹۷، ۹۷۳، ۱۷۲/۰۱۷۲۳۰ BP۲۳۰                                                                                                     |
| رده‌بندی دیویی      | : ۲۹۷/۰۸۳۱                                                                                                                        |
| شماره کتابشناسی ملی | : ۵۵۸۸۲۵۶                                                                                                                         |

## انتشارات خرسندی

خیابان انقلاب، خیابان فخر رازی، خیابان لبافی‌نژاد، نرسیده به خیابان دانشگاه، پلاک ۱۷۴، واحد ۲

تلفن: ۵-۳۴-۶۶۹۷۱ و ۵-۵۸۴-۶۶۴۹۰

فروشگاه شماره ۱: میدان انقلاب، خ منیری جاوید (اردیبهشت)، پلاک ۲، تلفن: ۶۶۹۵۰۷۵

فروشگاه شماره ۲: خ انقلاب، بین خ فخر رازی و خ دانشگاه، مجتمع پارسا، پلاک ۱۲۱۸، تلفن: ۶۶۹۷۴۶۷۵

تلفن: ۶۶۹۷۳۹۷۴ و ۶۶۹۷۴۶۷۵

پست الکترونیک: Khorsandy.pub@gmail.com

سایت اینترنتی: www. Khorsandypub.com

**مبانی تحلیلی حمایت از زنان در مقابل خشونت در حقوق اسلامی**

**(با تکیه بر رویکرد شناسی مجازات‌ها)**

دکتر محمدمبین کیخای فرزانه - احسان آهنگری

چاپ اول: ۱۳۹۷ تیراژ: ۵۰۰ جلد قیمت: ۳۵۰,۰۰۰ ریال

ISBN: 978- 622 -224-032-5

شابک: ۵-۳۲-۰۲۲۴-۶۲۲-۹۷۸

|    |                                                                      |
|----|----------------------------------------------------------------------|
| ۱۳ | پیشگفتار.....                                                        |
| ۱۷ | ۱. کلیات.....                                                        |
| ۱۹ | ۱-۱. اسلام و حقوق زنان.....                                          |
| ۲۰ | ۱-۲. روش پژوهش در مباحث مربوط به زنان.....                           |
| ۲۱ | ۱-۲-۱. قواعد پژوهش در نصوص دینی در رابطه با زنان.....                |
| ۲۱ | ۱-۲-۲. مباحث استفاده از روایات و نصوص دینی در انسان شناسی.....       |
| ۲۴ | ۱-۲-۳. نقد محتوایی متن و احادیث.....                                 |
| ۲۶ | ۱-۲-۴. عنصر زمان و مکان.....                                         |
| ۲۷ | الف. کتک زدن زن ناشر.....                                            |
| ۲۸ | ب. سرپرستی مرد در خانواده.....                                       |
| ۲۸ | ج. تعدد زوجات.....                                                   |
| ۲۹ | د. روایات منع از کتابت زنان.....                                     |
| ۲۹ | ۱-۲-۵. لزوم توجه به اقتضائات عصر.....                                |
| ۳۰ | ۱-۲-۶. روش استنباط نظام حقوق زن در اسلام.....                        |
| ۳۳ | ۱-۳. مفهوم خشونت، خشونت علیه زنان و انواع آن.....                    |
| ۴۰ | ۱-۴. امنیت و خشونت در دین.....                                       |
| ۴۱ | ۱-۴-۱. امنیت در قرآن.....                                            |
| ۴۲ | ۱-۴-۲. امنیت در کلام معصومان.....                                    |
| ۴۳ | ۱-۴-۳. امنیت از نگاه فقه.....                                        |
| ۴۴ | ۱-۴-۳-۱. امنیت جانی.....                                             |
| ۴۶ | ۱-۴-۳-۲. امنیت مالی.....                                             |
| ۴۸ | ۱-۴-۳-۳. امنیت عرضی.....                                             |
| ۴۸ | ۱-۵. خشونت و مفهوم آن از نظر دین.....                                |
| ۵۵ | ۲. رویکرد شناسی جایگاه زن در آینه تاریخ، جاهلیت و اندیشه اسلامی..... |
| ۵۷ | ۲-۱. زن در تاریخ اندیشه و فرهنگ.....                                 |

|    |                                                              |
|----|--------------------------------------------------------------|
| ۵۹ | ۲-۲. نگاهی به مقام زنان در جاهلیت                            |
| ۶۱ | ۱. فتنه گری جنس زن                                           |
| ۶۲ | ۲. شوم بودن زنان                                             |
| ۶۲ | ۳. ناقص العقل بودن زنان                                      |
| ۶۳ | ۴. دختر کشی                                                  |
| ۶۴ | ۵. ازدواج در جاهلیت                                          |
| ۶۵ | نکاح متعه                                                    |
| ۶۵ | ازدواج با مملوکان                                            |
| ۶۵ | نکاح مقنت                                                    |
| ۶۵ | نکاح جمع                                                     |
| ۶۵ | نکاح بدل                                                     |
| ۶۶ | نکاح خیدن (دوس)                                              |
| ۶۶ | سفاح                                                         |
| ۶۶ | نکاح شغار                                                    |
| ۶۶ | نکاح ضماء                                                    |
| ۶۷ | ۶. حقوق مالی زن                                              |
| ۶۷ | ۱. کار و دستمزد                                              |
| ۶۷ | ۲. نفقه                                                      |
| ۶۷ | ۳. مهر                                                       |
| ۶۸ | ۴. ارث                                                       |
| ۶۸ | ۷. حقوق سیاسی زن در عصر جاهلیت                               |
| ۶۹ | ۲-۳. جایگاه زن در اندیشه اسلامی؛ اصول شخصیت زن از نگاه اسلام |
| ۶۹ | ۱-۲-۳. اشتراک زن و مرد در انسانیت                            |
| ۷۱ | ۳-۲-۳. گوناگونی راه‌های کمال                                 |
| ۷۴ | ۴-۲-۳. تفاوت‌های تکوینی زن و مرد                             |
| ۸۰ | ۵-۲-۳. نقصان عقل                                             |
| ۸۵ | ۶-۲-۳. زن و مرد دو موجود مکمل                                |
| ۸۹ | ۷-۲-۳. خانواده رکن اساسی                                     |
| ۹۲ | ۸-۲-۳. محوریت اخلاق                                          |

|     |                                                         |
|-----|---------------------------------------------------------|
| ۹۵  | ۳. رویکرد شناسی حقوق زنان در نظام حقوقی اسلام           |
| ۹۷  | ۳-۱. حقوق و حمایت‌های مالی و مدنی اسلام از زنان         |
| ۹۸  | ۳-۱-۱. حق انتخاب همسر                                   |
| ۹۸  | ۳-۱-۲. حق برخورداری از معاشرت نیکو                      |
| ۱۰۲ | تعریف نشوز                                              |
| ۱۰۳ | تنبيه بدنی                                              |
| ۱۰۸ | ۳-۱-۳. همخواهی (حق قسم)                                 |
| ۱۱۰ | ۳-۲. حقوق مالی زوج                                      |
| ۱۱۰ | ۳-۲-۱. مهر                                              |
| ۱۱۳ | ۳-۲-۲. نفقه                                             |
| ۱۱۶ | ۳-۳. طلاق                                               |
| ۱۲۰ | ۳-۴. حقوق قضایی و جنسی                                  |
| ۱۲۰ | ۳-۴-۱. دادخواهی                                         |
| ۱۲۴ | ۳-۵. اصول مجازات‌های اسلامی و حقوق زنان، این رابطه      |
| ۱۲۴ | ۳-۵-۱. قصاص                                             |
| ۱۲۸ | ۳-۵-۲. دیه و موقعیت اقتصادی مرد                         |
| ۱۳۱ | ۴. رویکرد شناسی حقوق اسلامی در رابطه با خشونت علیه زنان |
| ۱۳۳ | ۴-۱. خشونت‌های جنسی                                     |
| ۱۳۳ | ۴-۱-۱. زنانی به عنف                                     |
| ۱۳۵ | ۴-۱-۲. افشاء                                            |
| ۱۳۶ | ۴-۱-۳. انقباض باکره                                     |
| ۱۳۷ | ۴-۱-۴. رابطه جنسی خشونت‌آمیز                            |
| ۱۳۹ | ۴-۱-۵. آمیزش در حال حیض                                 |
| ۱۴۰ | ۴-۲. خشونت‌های روانی                                    |
| ۱۴۱ | ۴-۲-۱. ازدواج با کنیز                                   |
| ۱۴۳ | ۴-۲-۲.ظهار                                              |
| ۱۴۶ | ۴-۲-۳. قذف                                              |
| ۱۵۰ | ۴-۳. حمایت از زنان باردار                               |
| ۱۵۵ | ۴-۴. حمایت کیفری از عرض و ناموس                         |

|     |                                                             |
|-----|-------------------------------------------------------------|
| ۱۵۵ | ۴-۵. حمایت از زنان در برابر خشونت اقتصادی                   |
| ۱۵۶ | ۴-۶. ظرفیت فقه اسلامی در حمایت کیفری از زنان در برابر خشونت |
| ۱۵۷ | ۴-۶-۱. گستره تعزیرات                                        |
| ۱۵۸ | - بررسی معیار تعزیر                                         |
| ۱۵۹ | (۱) روایات                                                  |
| ۱۵۹ | اول: روایات عام                                             |
| ۱۶۰ | دوم: روایات خاص                                             |
| ۱۶۱ | سوم: صحیح یونس                                              |
| ۱۶۱ | - چهارم: روایات وجوب جلوگیری از ارتکاب محرمات               |
| ۱۶۲ | (ب) سیره                                                    |
| ۱۶۲ | (ج) قاعده حفظ نظام                                          |
| ۱۶۳ | بررسی و نقد مستندات                                         |
| ۱۶۳ | الف) نقد کلی                                                |
| ۱۶۳ | اول: ناکارآمدی قاعده                                        |
| ۱۶۴ | دوم: موارد نقض قاعده                                        |
| ۱۶۵ | (ب) نقد ادله                                                |
| ۱۶۵ | اول: نقد استناد به روایات                                   |
| ۱۶۵ | - نقد استناد به روایات عام                                  |
| ۱۶۵ | - مجمل یا مبین                                              |
| ۱۶۷ | - نقد با فرض مبین بودن                                      |
| ۱۶۹ | - نقد استناد به روایات خاص                                  |
| ۱۷۰ | - نقد استناد به صحیح یونس                                   |
| ۱۷۰ | دوم: نقد استناد به سیره                                     |
| ۱۷۱ | سوم: نقد استناد به حفظ نظام                                 |
| ۱۷۱ | مناطق اجرای تعزیر                                           |
| ۱۷۴ | ۴-۶-۲. مقام صالح برای تعیین تعزیر                           |
| ۱۷۵ | ۱. ادله مخالفین و موافقین                                   |
| ۱۷۷ | ۲. نقد دلایل                                                |
| ۱۷۸ | ۳. مدارک روایی قاعده                                        |
| ۱۷۹ | ۴. گفتار فقها                                               |

|     |                                                                  |
|-----|------------------------------------------------------------------|
| ۱۸۱ | ۵. مدیریت جامعه، تعیین کننده مقدار تعزیر .....                   |
| ۱۸۴ | ۴-۶-۳. مناط تعزیر در خشونت علیه زنان .....                       |
| ۱۸۵ | ۴-۶-۳-۱. مقاصد در لغت و اصطلاح .....                             |
| ۱۸۶ | ۴-۶-۳-۲. مفهوم شریعت .....                                       |
| ۱۸۶ | ۴-۶-۳-۳. مبانی مقاصد شریعت .....                                 |
| ۱۸۶ | الف: مصالح و مفاسد .....                                         |
| ۱۹۳ | ب: انواع مقاصد .....                                             |
| ۱۹۵ | ج: جایگاه مقاصد الشریعه .....                                    |
| ۱۹۶ | ۴-۶-۳-۴. مقاصد شرع در حوزه زنان و حمایت های کیفری از ایشان ..... |
| ۲۰۱ | فهرست منابع .....                                                |

## پیشگفتار

انسان به عنوان مخلوق برخوردار از کرامت، شایسته برخورداری از حقوقی است که وی را در مقابل تعرضاتی که به کرامت وی می‌شود، حمایت کند. در رویکرد دینی نه رنگ، نه نژاد، نه ملیت، نه جنسیت و نه هیچ ویژگی دیگری موجب تمایز و تفاوت انسانها در برخورداری از این حقوق نمی‌شود و هر موجودی که جنس و فصل انسانیت را دارا باشد، لایق برخورداری از این حقوق است. در حقیقت خداوند تعالی انسان شانی به انسان بخشیده که برتر از آن تصور نمی‌شده است: «وَ إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّیْ جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَةً» (بقره/۳۰)

این شان، مقام خلافت خداوند بر روی زمین است. بی‌الواحق از آنجا که خداوند جسم نیست و با چشم سر قابل دیدن نیست و برتر از آن است که جسم به تصور آید و این کره خاکی و عالم ماده سنخیتی با ذات مقدس او ندارد، در زمین - نشانی قرار داده است که با ویژگی‌های زمین سازگار بوده و از همین عالم ماده نردبانی معنوی بسازد و خود را با رشد و تعالی به جایی برساند که سنخیت ملاقات با خالق هستی را داشته باشد. حال این جایگاه بس عظیم که خداوند برای بشر قرار داده، خود مستلزم برخورددار ساختن وی از حقوقی است تا او را در این راستا یاری دهد. برای آنکه هم شان جانشینی انسان رعایت گردد و هم او در مسیر تعالی و هدف خلقت خود قرار گیرد، ناگزیر در چارچوبی از سنت‌ها، آداب، قوانین و احکامی قرار می‌گیرد که خداوند برای وی معین ساخته است. در واقع از آنجا که خداوند هدف زندگی انسان را معین ساخته، خود نیز راهنمای وی در این راه بوده و باید‌ها و نبایدهای طی این طریق را به وی می‌نماید. بنابراین همه قوانین و سنت‌های الهی در عالم ماده رو به سوی

متعالی ساختن انسان داشته و او را در این مسیر یاری می‌نماید. در واقع خداوند به عنوان مالک مطلق هستی و صاحب اختیار انسان، نظامی از حقوق و تکالیف را برای وی تعیین نموده که با هدف او از خلقت، سازگاری و تناسب دارد. پس انسان بما هو انسان برخوردار از حقوق و تکالیفی است که رعایت آنها برای تکامل وی ضروری است. این قوانین خود دو دسته‌اند: برخی از این قوانین راهکارهای صحیح زندگی را نشان می‌دهند که می‌توان بر آنها نام قوانین اولی را نهاد. یعنی قوانین و احکامی که با رعایت آنها انسان در مسیر صحیح بندگی قرار گرفته، نظام زندگی اجتماعی او به سامان می‌رسد و در نهایت با به کار بستن مجموعه این مقررات در زندگی فردی و اجتماعی به سعادت می‌رسد. مانند احکام عبادی که کارکردی اخروی و معنوی دارند و احکام معاملات که هم کارکرد اخروی و هم دنیوی دارند. برای مثال وجوب نماز یا حج برای تکامل روحی انسان - بل گریه است؛ لذا کارکرد معنوی دارد و یا حرمت ربا در معاملات که هم از کارکرد دنیوی برخوردار است. در هم نظام اقتصادی را سامان می‌دهد و کارکردی اخروی دارد زیرا رباخواری از گناهان کبیره به شمار می‌آید. اما قسمی از احکام و مقررات الهی نیز هستند که نقش حمایتی دارند؛ به این شرح که از تکالیف برخی از افعال، می‌تواند به حقوق جامعه یا افراد خاصی آسیب وارد نماید و نظام زندگی اجتماعی را تا حدی مختل نماید. حقوق اسلامی به مانند سایر نظام‌های حقوقی - برای حمایت از حقوق افراد و جامعه، دست به تشریع قوانینی زده است که با نقش حمایتی خود، آسیب وارد شده به جامعه و افراد را ترمیم می‌نماید. این دسته از قوانین در حقیقت از جنس واکنش هستند نه کنش، زیرا همواره در پی تعرض به حقوق است که به میان می‌آیند. قوانینی که این خاصیت را دارند اکثراً - به عنوان همواره - در قالب کیفر نمایان شده و مسئولیت کیفری ایجاد می‌نمایند. زیرا کیفر و مجازات - همواره و در طول تاریخ به سبب کارکردهایی که داشته و دارد، یکی از مهم‌ترین واکنش‌ها به قانون‌شکنی و تعدی به حقوق دیگران بوده است. کیفر و مجازات در حقیقت راهکاری حمایتی برای حفظ حقوق افراد و جامعه بوده و آنان را در کنف حمایت خود قرار می‌دهد تا از تعرضات دوباره محفوظ بمانند حال در این مجال پژوهش پیش روی سعی دارد چنان که قانون اساسی ایران در اصل چهارم و اصل یکصد و شست و هفتم نیز حقوق اسلامی را مبنای وضع قوانین و مقررات می‌داند و حتی در مقام وجود خلأ حکمی در قوانین موضوعه، حقوق اسلامی را محل رجوع دانسته است

به مبانی اندیشه‌ای حقوق اسلامی در خصوص نظام تامین زنان در برابر تعرضات و خشونت‌ها بپردازد تا اندیشمندان علوم انسانی به زوایای دید حقوق اسلامی در رابطه با نظام کیفری و حمایتی از زنان بیشتر آشنا شده و در تدوین قوانین و مقررات مربوطه آن‌ها را لحاظ نمایند.

این پژوهش در چهار بخش تنظیم شده است که در بخش نخست کلیات پژوهش و نگاه کلی اسلام به حقوق زن و مبانی روش شناسی پژوهش در مسائل مربوط به زنان و مفهوم خشونت در حقوق و فقه مورد بررسی قرار می‌گیرد در بخش دوم به جایگاه زن در اندیشه عرب جاهلی و مقایسه آن با اندیشه اسلامی پرداخته خواهد شد و در فصل بخش سوم در زمینه حمایت‌های مدنی و کیفری اسلام از زنان مورد تحلیل قرار خواهد گرفت و در نهایت در بخش چهارم ظرفیت‌های فقه اسلامی در زمینه حمایت‌های کیفری از زنان در مقابل انواع خشونت ارائه خواهد شد امید است این قلیل مضرر حقوق بانوی و حضرت ولی عصر(ع) واقع گردد.